

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора педагогічних наук, доцента **Базиль Людмили Олександрівни** на дисертацію **Коваленко Лариси Василівни** «Розвиток професійної компетентності вчителів української мови та літератури в системі післядипломної педагогічної освіти», що подана на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність дисертаційного дослідження та зв'язок із планами відповідних галузей науки. На нормативно-законодавчому рівні визначено, що освіта повинна бути, передовсім, освітою для життя, тобто набуті знання, вміння, навички, сформовані ціннісні орієнтації варто активно застосовувати для розв'язання суперечливих ситуацій, проблемних питань, що виникають у різних контекстах цивілізаційного буття людини. Означена ідея є наскрізною в програмному документі реформування української освіти – Концепції Нової української школи, зорієнтованій на підготовку всебічно розвинених, здатних до критичного мислення цілісних особистостей, що інтегрують риси «патріота з активною позицією, інноватора, здатного змінювати навколишній світ та вчитися впродовж життя». Провідну роль у реалізації освітніх реформ в Україні справедливо відведено педагогам. Відтак актуалізується необхідність пошуку новітніх підходів до професійної підготовки вчителів, що враховували б тенденції націєтворчості, аксіологізації, безперервності, інтердисциплінарності, диверсифікації освіти, ґрунтувалися на ідеях когнітивної лінгвістики, рефлексивної психології, психопедагогіки, психології творчості, психолінгвістики та інших науково-освітніх новацій. На часі – підготовка фахівців як творчих ініціативних особистостей із високим адаптаційним потенціалом, що виявляється насамперед у здатності безперервно поглиблювати й актуалізувати набуті компетентності.

10	Вх. № 1563
06	04 20 18 р.
Надійшло у відділ документально-бібліотечного забезпечення	
НАДІСЯ Ів. Ф. Хмельницького	

В умовах інформаційно-технологічного простору зростає роль учителів української мови і літератури, які глибоко усвідомлюють свої національні корені, засобами художньої словесності виховують молодих громадян України, здатні трансформувати вивчення літературних творів у процес становлення учнів як творчих особистостей із чітко вираженою світоглядною позицією, розвиненими високоморальними цінностями, інтелектуальними якостями, широким діапазоном емоційно-чуттєвої сфери. У зв'язку з цим підвищуються вимоги до рівня професійної компетентності педагогів-філологів. Отже, розвиток професійної компетентності вчителів української мови та літератури в системі післядипломної педагогічної освіти є соціально значущим та надзвичайно актуальним питанням, а звернення Лариси Василівни Коваленко до означеної проблематики – виправданим і своєчасним.

Дисертаційне дослідження ґрунтується на основних положеннях чинних законодавчих і нормативних документів, державних програм, концепцій, виконане відповідно до плану науково-педагогічної та навчально-методичної діяльності комунального вищого навчального закладу «Вінницька академія неперервної освіти» та пов'язане з фундаментальними дослідженнями з актуальних проблем суспільних та гуманітарних наук, що входять до «Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року» (Постанова Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 р. № 942 «Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року»).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і наукова новизна.

Аналіз дисертації Коваленко Лариси Василівни свідчить, що автор з належною повнотою схарактеризувала досліджувану проблему, розробила

науковий апарат дослідження, сформулювала концептуальні ідеї, які було послідовно реалізовано в дисертації у процесі розв'язання поставлених завдань.

Метою дослідження дисертантка передбачала визначити, обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови розвитку професійної компетентності вчителів української мови та літератури в системі післядипломної педагогічної освіти.

Для досягнення поставленої мети дисертаційної роботи було визначено п'ять завдань, у межах реалізації яких Л. В. Коваленко проаналізовано велику кількість джерел – 360 найменувань, із них 33 – іноземною мовою. Наукові твердження, подані в дисертаційній роботі, переважно, є обґрунтованими, логічними й послідовними та характеризуються високим рівнем наукового узагальнення. Зокрема, Коваленко Л. В. уточнює змістові характеристики базових понять дослідження «професійна компетентність учителя української мови та літератури», «розвиток професійної компетентності вчителя української мови та літератури у системі післядипломної педагогічної освіти», обґрунтовує психолого-педагогічні аспекти розвитку професійної компетентності словесників у системі післядипломної освіти, конкретизовані чотирма інтегративними взаємопов'язаними педагогічними умовами, реалізація яких уможливорюється шляхом упровадження розробленої автором структурно-функціональної моделі та використанням потужного науково-методичного забезпечення.

Вступ дисертації містить усі необхідні компоненти: обґрунтування вибору теми дослідження, мету й завдання дослідження, що визначені відповідно до предмета й об'єкта дослідження, наукову новизну отриманих результатів, апробацію матеріалів дисертації, перелік наукових методів, застосованих на різних етапах дослідницького пошуку, відомості про структуру й обсяг дисертації тощо. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Обґрунтованість і достовірність

отриманих результатів і висновків дослідження обумовлені застосуванням комплексу взаємодоповнюючих методів наукового пошуку (теоретичних, емпіричних, математичної статистики).

Наукова новизна та теоретичне значення одержаних результатів полягають у тому, що вперше обґрунтовано педагогічні умови та розроблено структурно-функціональну модель розвитку професійної компетентності вчителів української мови та літератури в процесі підвищення кваліфікації в системі післядипломної педагогічної освіти, компонентами якої є цільовий, змістовий, процесуальний, діагностико-результативний блоки; удосконалено суть структуру і зміст професійної компетентності учителя української мови та літератури, систему діагностики професійної компетентності вчителя української мови та літератури в закладах післядипломної педагогічної освіти, яка містить критерії розвиненості професійної компетентності вчителя української мови та літератури, показники та характеристику рівнів РПК вчителя української мови та літератури, набула подальшого розвитку методика розвитку професійної компетентності вчителів української мови та літератури в системі післядипломної педагогічної освіти шляхом застосування інтерактивних, інформаційно-комунікаційних, дистанційних технологій, технічних, графічних засобів навчання, активних методів і форм навчання (форум, дебати, ділова гра, дискусія, тренінг, вирішення психолого-педагогічних проблемних завдань з практичним змістом, сторітеллінг, перевернуте та змішане навчання, конкурс педагогічної майстерності).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджується широким оглядом науково-педагогічних праць вітчизняних і зарубіжних дослідників з теми дисертації. Вірогідність результатів дослідження забезпечується теоретичним обґрунтуванням вихідних положень, застосуванням методів, адекватних меті й завданням дослідження, репрезентативністю вибірки в педагогічному експерименті,

кількісним та якісним аналізом емпіричних результатів, застосуванням методів математичної статистики.

У перебігу дослідження здобувачем було розв'язано всі поставлені завдання. Вірогідність результатів дослідження, їх наукова новизна, теоретичне та практичне значення досить переконливо аргументовані й не викликають сумнівів.

Повнота викладення наукових положень в опублікованих працях.

Вивчення дисертаційної роботи та опублікованих наукових праць Коваленко Лариси Василівни надає можливість зробити висновок, що автореферат і публікації автора досить повно відображають основний зміст і положення дисертації, наукову новизну виконаного дослідження, рівень апробації наукових результатів. Зміст автореферату відповідає змісту дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено в 17 публікаціях, зокрема: 3 – навчально-методичних посібниках, 6 – статтях у провідних наукових фахових виданнях у галузі педагогіки, 1 стаття (у співавторстві) – в іноземному виданні, 7 – у матеріалах наукових конференцій, (1 – у співавторстві).

Значущість результатів дослідження для науки та практики, рекомендації щодо їх використання. У дослідженні Коваленко Лариси Василівни отримані нові науково обґрунтовані результати в галузі теорії та методики професійної освіти, що в сукупності вирішують актуальне наукове завдання: визначити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови розвитку професійної компетентності учителів української мови і літератури у системі післядипломної педагогічної освіти.

Отримані у процесі дослідницького пошуку Л. В. Коваленко результати створюють теоретичну основу вдосконалення теорії й методики розвитку професійної компетентності учителів української мови і літератури у системі післядипломної педагогічної освіти. Вагомими для становлення педагогічної науки є такі наукові результати: конкретизовані напрями організації та здійснення

процесу розвитку професійної компетентності вчителя української мови та літератури в системі післядипломної освіти, а саме: когнітивний (гносеологічний), особистісний (мотиваційний), діяльнісний (операційний), ціннісний (культурологічний), рефлексивний (аналітичний); визначені специфічні принципи організації процесу розвитку професійної компетентності вчителя української мови та літератури, зокрема: андрагогіки, зв'язку філологічної теорії з практикою, системності, послідовності, неперервності, наступності, інтегративності, аналітичності, багатофункціональності навчання, опори на професійний досвід, педагогічної взаємодії на основі діалогізації, проблематизації, активності та інтерактивності, орієнтації на динаміку індивідуального розвитку, пріоритету самоосвітньої діяльності в міжкурсовий період навчання; уточнена сутність поняття «професійна компетентність учителя української мови і літератури» як багатовимірне особистісно-професійне утворення; удосконалене розуміння системи післядипломної педагогічної освіти як сукупності взаємопов'язаних способів, педагогічних прийомів, методик, що передбачає органічний взаємозв'язок викладання й навчання, спрямованих на розвиток професійної компетентності вчителів; розроблена структурно-функціональна модель розвитку професійної компетентності вчителів української мови та літератури в системі післядипломної педагогічної освіти.

Практичне значення одержаних результатів полягає розробленні та впровадженні навчальної програми курсів «Інтерактивні освітні технології в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів», навчальних та навчально-тематичних планів спецкурсів «Розвиток професійної компетентності вчителя української мови та літератури», «Компетентнісний підхід учителя до викладання української мови та літератури»; навчально-методичного посібника для викладачів та методистів системи післядипломної педагогічної освіти «Розвиток професійної компетентності вчителя української мови та літератури в системі

післядипломної освіти»; створенні та забезпеченні безперервного функціонування акмеологічного компетентнісного середовища й електронного інформаційно-освітнього середовища підвищення кваліфікації вчителів української мови та літератури в системі післядипломної педагогічної освіти.

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Теоретичні положення, висновки та рекомендації можуть використовуватися в системі післядипломної педагогічної освіти для педагогічного супроводу розвитку професійної компетентності у процесі підвищення кваліфікації учителів української мови та літератури, а також для розроблення відповідного навчально-методичного забезпечення (навчальних програм, підручників, посібників).

Оцінка змісту дисертації, її завершеність у цілому.

Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел 360 найменувань, із них 33 – іноземною мовою, 16 додатків на 91 сторінці. Повний обсяг дисертації становить 326 сторінок. Обсяг основного тексту складає 168 сторінок і містить 7 рисунків на 6 сторінках та 33 таблиці на 37 сторінках.

У першому розділі відображено узагальнені відомості щодо стану дослідження проблеми в педагогічній теорії, розкрито суть, структуру і зміст професійної компетентності вчителя української мови та літератури, обґрунтовано основні напрями і способи розвитку означеного утворення в післядипломній педагогічній освіті.

У другому розділі схарактеризовано критерії, показники та рівні розвиненості професійної компетентності вчителів української мови та літератури з урахуванням особливостей професійної діяльності педагогів різних кваліфікаційних категорій, висвітлено й проаналізовано результати констатувального етапу експерименту.

У третьому розділі визначено педагогічні умови й описано розроблену модель розвитку професійної компетентності вчителів української мови та літератури, схарактеризовано етапи, зміст, методику формувального експерименту, подано його результати, сформульовано методичні рекомендації щодо розвитку професійної компетентності вчителів української мови та літератури в системі післядипломної педагогічної освіти.

У загальних висновках сформульовано результати розв'язання завдань дослідження та перспективи подальшого наукового пошуку.

Дисертаційна робота Коваленко Лариси Василівни за своїм змістом та формою є завершеним дисертаційним дослідженням.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

У цілому позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих дисертантом результатів, слід відмітити ряд дискусійних положень до змісту роботи, а також висловити окремі побажання:

1. В обґрунтуванні теоретичних засад розвитку професійної компетентності вчителів української мови і літератури доцільно було б взяти до уваги досягнення національної культурологічної, літературознавчої, історико-філософської, психолого-педагогічної думки, зокрема ідеї класичної педагогічної спадщини, а також проаналізувати особистісно-професійні вимоги до вчителя, його педагогічної діяльності, відображені в художніх творах С. Васильченка, Л. Глібова, П. Грабовського, Б. Грінченка, І. Нечуя-Левицького, А. Свидницького, Т. Шевченка, І. Франка та ін., публікаціях Х. Алчевської, Ф. Буслаєва, Г. Ващенко, В. Водовозова, Г. Гуковського, М. Драгоманова, М. Костомарова, М. Максимовича, В. Острогорського, В. Стоюніна та ін.

2. У визначенні особливостей діяльності вчителів української мови та літератури, дисертантка керується змістом Державної Програми «Вчитель», яка з 2011 р. втратила чинність (Постанова Кабінету Міністрів № 704 від 22.06.2011), що призвело до формулювання сумнівних висновків та міркувань суто декларативного характеру, на кшталт: «професійна компетентність вчителя -

основа життєвої компетентності учнів» (с.28), «високі теоретичні знання та практичні вміння викладання предмета, здатність працювати із технологіями та активна суспільна робота залишаються пріоритетними компетенціями для вчителів» (с.31) тощо.

3. Дисертаційна робота значно б виграла, якби Л. В. Коваленко в обґрунтуванні сутності, структури і змісту професійної компетентності як багатовимірного утворення врахувала визнане на законодавчому рівні розуміння компетентності як «динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» (Закон України «Про освіту», ст.1, п.15), а також взяла б до уваги не тільки лінгвістичну, а й літературознавчу складову специфіки професійної діяльності вчителя-словесника, що пов'язана з його соціокультурною місією, усвідомленням літератури як важливого людино- і націєтворчого засобу, й увиразнює її інтердисциплінарну сутність (с. 70).

4. У диференціації вчителів української мови і літератури за рівнями розвиненості професійної компетентності автор послуговується означеннями «низький», «середній», «достатній», «високий». Тут не зрозуміло, чому саме третій рівень є «достатнім» (*достатній – який задовільняє що-небудь*), а не четвертий чи другий.

5. Робота значно б виграла, якби автор у 3 розділі деталізувала механізми реалізації педагогічної умови: «створення акмеологічного компетентнісного та інформаційно-освітнього електронного середовищ шляхом інтеграції навчальних і позанавчальних заходів курсового та міжкурсів періодів підвищення кваліфікації».

Висловлені зауваження не є принциповими і в цілому не знижують теоретичного та практичного значення проведеного Л. В. Коваленко дослідження.

За актуальністю, науковою новизною, практичним значенням, змістом та оформленням дисертація з теми «Розвиток професійної компетентності вчителів української мови та літератури в системі післядипломної педагогічної освіти» відповідає пунктам 9, 11-14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор – Коваленко Лариса Василівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук,
доцент, учений секретар Інституту
професійно-технічної освіти
НАПН України

Л. О. Базиль